

*Ба Шурои диссертатсионии 6D.KOA-017
назди Институди иқтисодиёт ва
демографияи АМИТ (734024, ш. Душанбе,
хiebони Айни, 44)*

ТАҚРИЗИ

муқарризи расмӣ, доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор Асрорзода Убайдулло Саттор ба диссертатсияи Бобозода Комил Олимҷон дар мавзуи «Ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилии Ҷумҳурии Тоҷикистон (назария, методология, амалия)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.06.04 – Ташкил ва идоракунии корхонаҳо, низомҳо ва комплексҳо пешниҳод шудааст.

1. Мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсия ба фаслҳои зерини Шиносномаи номенклатураи ихтисосҳои Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон (Бо қарори Раёсати Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25 майи соли 2023, № 6) аз рӯйи ихтисоси 08.00.06.04 – Ташкил ва идоракунии корхонаҳо, системаҳо ва комплексҳо мувофиқат мекунад: 1. Коркарди масъалаҳои илми идоракунии ва ташкили истеҳсолот. Таърихи афкори идоракунии, мактабҳои илмӣ он, ақидаҳои назариявӣ нисбат ба табиат, моҳият, пайдоишу инкишофи ташкилот ва идоракунии он. Самтҳои муосири коркардҳои назариявӣю методологӣ дар соҳаи ташкили истеҳсолот ва идоракунии дар корхонаҳо, низомҳо ва комплексҳо. Асосҳои фанӣ ва байнифанӣ идоракуниву ташкили истеҳсолот. Назария ва амалияи идоракунии зиддибуҳронии ташкилот. Таҳияи моделҳои идоракунии зиддибуҳронӣ. 3. Сиёсати давлатӣ, механизмҳо, методҳо ва технологияҳои таҳия ва татбиқи он. Стратегия ва тактика дар амалисозии сиёсати давлатӣ. Вижагиҳои коркард ва татбиқи сиёсати давлатӣ дар бахшҳои иҷтимоӣёт ва иқтисодиёт. Идоракунии давлатии низоми андоз, гумрук ва маҷмаи иқтисоди беруна. Идоракунии дар бахши давлатии иқтисодиёт, шаклҳои ҳамкориҳои давлат ва бахши хусусӣ. Идоракунии амволи давлатӣ. Тарҳрезӣ, таҳияи усулҳо ва воситаҳои ташкили истеҳсоли маҳсулоти ҷамъиятӣ, хизматрасониҳои иҷтимоӣ дар иқтисодиёти бахши ҷамъиятӣ (давлатӣ). 6. Асосҳои назариявӣ-методи идоракунии ташкилот. Таркиби функционалии ва институционалии идоракунии ташкилот. Сохтори идоракунии ташкилот. Ҷанбаҳои дарозмуҳлат, миёнамуҳлат ва кӯтоҳмуҳлати идоракунии ташкилот, идоракунии ҷорӣ. Идоракунии ташкилот аз рӯйи даврҳои ҳаёти он. 7. Лоихакашии низоми идоракунии ташкилот. Идоракунии зернизомҳо ва функсияҳои алоҳидаи он, равандҳо ва захираҳои истеҳсолӣ, дороиҳои ғайримоддӣ (патентҳо, ноу-хау, имидж, бренд ва ғ.). Идоракунии лоихаҳо, коркарди лоихаҳои сармоягузорӣ ва идоракунии он, идоракунии донишҳо, хавф (риск), сифат, бизнес-равандҳо дар ташкилот. Методология ва методҳои идоракунии инноватсионӣ, низоми инноватсионии корпоративӣ. 8. Ҷанбаҳои методӣ ва методологияи арзёбии самаранокии

идоракунии низоми иҷтимоӣ-иқтисодӣ. Методҳо ва нишондиҳандаҳои арзёбии натиҷабахшии идоракунии. Ташкил ва идоракунии истифодаи оқилонаи захираҳои истеҳсолии ташкилот. Тарҳрезӣ, таҳияи усулҳо ва воситаҳои мониторинги равандҳои истеҳсолот ва дигар равандҳои ба он алоқманд; дурнамогирӣ, банақшагирӣ ва идораи равандҳои истеҳсолӣ ва натиҷаи онҳо. Назорат, мониторинг ва татбиқи муносибатҳои бенчмаркинг дар низоми идоракунии ташкилот. Механизмҳо ва методҳои қабул ва амалисозии қарорҳои идоракунии. Идоракунии лоиҳаҳо. Идоракунии равандҳои истеҳсолот, низоми муносири истеҳсолӣ. 15. Хусусиятҳои идоракунии маҷмааҳо (КАС, нақлиёт, энергетика, сохтмон ва ғ.). Таҳқиқи самаранокии иқтисодии шаклҳои нави ташкили боркашонӣ, сохтмони соҳаи нақлиёт ва таъмири воситаҳои нақлиёт. Механизмҳои ташкиливу иқтисодии идоракунии маҷмааҳо. Ташкил ва идоракунии инфрасохторҳои бозор ва ташкилотҳои соҳаҳои хизматрасонӣ (банк, суғурта, инноватсия ва ғ.).

2. Мубрамии мавзуи таҳқиқот. Дар марҳилаи муносири табдилёбии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон татбиқи стратегияи рушд ва ҷойгиршавии бозори хизматрасониҳои нақлиётӣ ба таъмини босифат ва саривақтии талаботи хоҷагии халқ ва аҳоли ба хизматрасонии нақлиётӣ, ки аз таъмини босуръат ва пешгузарандаи талабот дар ташаккул нисбат ба соҳаҳои дигари заминавӣ ва доираҳои иқтисодии кишвар мебошанд, муайян мекунад.

Аз ин хотир, ташкил ва идораи истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар шароити мавҷуда яке аз шартҳои муҳим барои ташаккули муҳити мусоиди иқтисодӣ, рушди муносибатҳои рақобатӣ дар миёни истеҳсолкунандагони хизматрасониҳои нақлиётӣ, беҳтар кардани алоқаҳои нақлиёти иқтисодӣ ва кооператсияи истеҳсолӣ, ғанигардонии бозори дохилӣ бо молу ҳадамот ва васеъ гардонидани ҳудуди қорӣ намудани инноватсия мебошанд. Мутобиқ ба ин нақши муассир масъалаи ташаккули бозори хизматрасонии нақлиётӣ дар заминаи истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ, рушд ва ҷойгиркунии он, таъмини талаботи хоҷагии халқ ва аҳоли ба хизматрасониҳои нақлиётӣ мебошанд.

Дар умум ҳалли мушкилоти фаъолият ва рушди бозори хизматрасониҳои нақлиётӣ дақиқ намудани назария, методология ва амалияи ташкил ва идораи истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ, таҳия ва татбиқи амсилаҳои иқтисодӣ-риёзии ташаккули талабот ба маҳсулоти инфрасохтор ва мувофиқасозии онро бо талаботи системаи ҳамлу нақли бор ва мусофирон, таҳияи шабакаи ратсионалии комплекси роҳу нақлиёт, рушд ва ҷойгиркунии онҳо, таҳияи стратегияи илман асоснокшудаи рушди бозори маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ, бозори хизматрасониҳои нақлиёти автомобилӣ, танзим, маблағгузорӣ ва идораи инфрасохтори нақлиёти автомобилро тақозо менамоянд.

Бояд гуфт, ки ҳалли ин масъалаҳо мубрамияти тадқиқоти диссертатсионии мазкур ва муҳимияти назариявӣ-методологӣ ва арзиши амалии онро муайян мекунад.

3. Дарачаи навгонии натиҷаҳои дар диссертатсия бадастомада ва нуқтаҳои илмие, ки барои химоя пешниҳод мешаванд:

1. Асосҳои назариявии дигаргунсозии иқтисодиёт, ташаккули кластерҳои худудию соҳавӣ, ки хусусияти худташқилкунии онҳо бо рушди инфрасохтори воситаҳои нақлиёт дар фазои иҷтимоию иқтисодии субъектҳои худудии Ҷумҳурии Тоҷикистон алоқаманд аст, ҷамъбаст карда шуданд;

2. Дар асоси ҷамъбасти натиҷаҳои таҳлили муқоисавӣ, назарияҳои классикӣ ва концепсияҳои муосири ташаккули бозор, фаҳмиш дар бораи моҳияти бисёрхусусӣ (сершумории хусусиятҳо)-и истеҳсолоти фаъолияти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ҳамчун системаи мураккаби кушоди иҷтимоию иқтисодӣ баррасӣ карда шуд, ки иқтисодиёти субъектҳои худудиро аз ҷиҳати фазоӣ бо тақсими бисёр хосиятҳо ва хусусиятҳои фаъолияти он ҳамчун система ташқил менамояд;

3. Асосҳои методологӣ муайян карда шуда, принципҳои ташаккули инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ва таъсири фаъолияти он ба рушди иқтисодӣ бо назардошти тафсири муаллифӣ хусусиятҳои асосии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ мурағаб карда шуданд; ҳолати кунунӣ нишон дода шудааст ва тамоюлҳои дигаргунсозии сохтори бозори фаъолияти намудҳои нақлиёт ва хусусияти зуҳури муносибатҳои квазибозорӣ дар истеҳсоли фаъолияти инфрасохтори воситаҳои нақлиёт муайян карда шуданд;

4. Омилҳое, ки хусусиятҳои фаъолияти бозори инфрасохтори нақлиёти автомобилро муайян мекунанд, бо ифшои мазмуни онҳо қайд карда, мунтазам пешниҳод мешаванд, ки ба муаллиф имкон дод, то детерминант (муайянкунанда)-ҳои ташаккули бозори фаъолияти интиқолро асоснок карда, инчунин, мавқеъ ва аҳамияти истеҳсоли фаъолияти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар ҷараёни дигаргунсозии худудии иқтисодиёт муқаррар карда шавад; ҷанбаи прагматикӣ ташқили истеҳсолоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ аз нуқтаи назари арзёбии таъмини худудҳо бо ин фаъолият ва омилҳое, ки тафовути худудии онҳоро муайян мекунанд, инчунин, бо маълумот оид ба дараҷаи қобилияти гузарониши худудии фаъолият ва хатарҳои мушаххас дар самтҳои татбиқи фаъолияти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ мувофиқи диаграммаи Парето оптимум нишон дода шудааст;

5. Тасвири типологии моделӣ дар бораи дараҷаи таъсири параметрҳои миқдорӣ ва сифатии истеҳсоли фаъолияти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ба рушди худудҳо дар асоси муносибати методӣ ба ташаккули доираи инфрасохтори системаи нақлиётӣ дар ташқили кластерҳои худудӣ ва соҳавӣ, ки аз ҷониби муаллиф ифода гардидааст, дода шудааст;

6. Тадбирҳои дастгирии давлатии таҷдиди сохтори истеҳсоли фаъолияти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар асоси татбиқи принципҳои шарикӣ давлат ва баҳши хусусӣ бо мақсади баланд бардоштани аҳамияти маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар ташаккули иқтисодии транзитии кишвар пешниҳод шудаанд;

7. Асосҳои концептуалии таъмин намудани шаклҳои инноватсионӣ ва механизмҳои рушди истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ

дар асоси принципҳои ҳамгироӣ ва диверсификатсияи маҳсулот бо назардошти аутсорсинг ва бенчмаркинг дар истеҳсоли фаъолияти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ бо системаҳои гуногуни барпо намудани раванди интиқол таҳия карда шудаанд;

8. Тавсияҳо оид ба таъсис ва татбиқи системаи мониторинги истеҳсоли фаъолияти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ва пешгӯии онҳо бо истифода аз воситаҳои бенчмаркинг ва технологияҳои геодиталлотӣ, ки имкон медиҳад, то фазаи ягонаи иттилоотии иштирокчиёни бозори маҳсулоти инфрасохтор бо тамоми намудҳои нақлиёт ташаккул ёбад, тартиб дода шудаанд.

4. Асоснокӣ ва эътимоднокии хулосаҳо ва тавсияҳои дар диссертатсия зикршуда.

Дар доираи мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ муаллиф аз дастаи васеи назарияҳои мавҷудай иқтисодӣ, назарияҳои нақлиётӣ, назарияҳои ҳамгироии минтақавии нақлиётӣ ва бозорҳои минтақавӣ ва соҳавӣ истифода бурда, мавқеи шахсии худро вобаста ба мафҳумҳои дар диссертатсия истифодашуда, махсусан, зимни тақмили мафҳуми инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ва таркиби сохтори он муайян намудааст. Барои ба даст овардани мақсад ва вазифаҳои вобаста ба он гузошташуда аз адабиётҳои ватанӣ ва хориҷӣ васеъ истифода намуда, муаллиф ақидаҳои назариявии муҳаққиқон ва равияҳои илмии мавҷударо вобаста ба афзалияти рушди инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ нисбат ба дигар соҳаҳои иқтисодиёти кишвар ва қонуниятҳои инкишофи иқтисодиёти миллиро вобаста ба рушди инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ба як низоми муайян даровардааст.

Заминаи методологии таҳқиқоти диссертатсиониро принципҳо ва концепсияҳои рушди соҳаи нақлиёт ва инкишофи иқтисодии кишвар, муносибатҳои иқтисодии миёни соҳаҳои иқтисодиёт ва маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ташкил намудаанд. Дар чараёни таҳқиқот муаллиф аз усулҳои маъмули индуксия ва дедуксия, анализ ва синтез, усулҳои эконометрии амсиласозӣ, таҳлили системавӣ, монографӣ, эмпирикӣ, сохторию функционалӣ ва мантиқию таърихӣ васеъ ва дуруст истифода бурдааст.

Бо мақсади коркард ва таҳияи муқаррароти илмию амалӣ дар диссертатсия сарчашмаҳои зиёди иттилоотии сомонаҳои расмӣ ташкилотҳои зертбеи Вазорати нақлиёти Ҷумҳурии Тоҷикистон, сомонаҳои омили расмӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, интишороти олимони ватанӣ ва хориҷӣ, ки дар нашрияҳои расмӣ чоп шудаанд, санадҳои меъёрию ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба соҳаи нақлиёт ва инфрасохтори нақлиёту роҳ, Конвенсияҳо ва Протоколҳои вобаста ба санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ нақлиётӣ, инчунин, маводҳои нашрияҳои конференсияҳои байналмилалӣю ҷумҳуриявӣ дар самти рушди иқтисоди кишвар дар заминаи инкишофи системаи инфрасохтори нақлиётии кишвар, ҳисоботҳои ташкилот ва созмонҳои минтақавию байналмилалӣ дар самти рушди системаи нақлиётӣ ва инфрасохтори он истифода гаштаанд, ки аз боэътимод будани заминаи иттилоотии таҳқиқоти диссертатсионӣ шаҳодат медиҳанд.

5. Аҳамияти илмӣ, амалӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии диссертатсия бо нишон додани тавсияҳо нисбати истифодабарии онҳо.

Таҳлили мазмун ва мундариҷаи диссертатсия собит месозад, ки ҷанбаҳои назариявии таҳқиқоти диссертатсионӣ, моҳият ва мундариҷаи қонуният ва тамоюлоти инкишофи иқтисодиёти кишвар вобаста ба рушди инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ он, ҳамгироии нақлиётӣ ва иқтисодии кишвар бо кишварҳои минтақа ва ҷаҳон, тамоюли инкишофи онҳо, барои истифодаи васеи илмӣ ва амалӣ равона карда шудаанд.

Натиҷаҳои таҳқиқот барои муайян намудани устувори фаъолиятҳои иқтисодӣ ва хоҷагидорӣ субъектҳои иқтисодӣ вобаста ба рушди инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ кишвар дар самти инкишофи муносибатҳои тиҷоратӣ соҳаҳо ҳам дар бозорҳои дохилӣ ва ҳам хориҷӣ, рақобатпазирии минтақаҳо ва беҳтар шудани фазои сармоягузорӣ ба иқтисоди кишвар мусоидат мекунад, татбиқ карда мешаванд.

Натиҷаҳои таҳқиқот метавонанд дар таълими фанҳои «Иқтисодиёти нақлиёти автомобилӣ», «Иқтисодиёти инфрасохтори истеҳсолӣ» ва «Курси умумии нақлиёт» барои донишҷӯёни самтҳои нақлиёти донишгоҳҳо истифода бурда шаванд.

6. Нашри натиҷаҳои диссертатсия дар маҷаллаҳои тақризшаванда.

Муаллифи диссертатсия вобаста ба мавзӯи таҳқиқотӣ қорҳои илмӣ 41 асар бо ҳаҷми умумии матни муаллифӣ 40,6 ҷ.ч., аз ҷумла, 2 монография ва 26 мақола дар нашрияҳои тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон нашр кардааст. Натиҷаҳои асосии таҳқиқот дар мақолаҳои илмӣ муаллиф пурра дарҷ гардидаанд.

7. Мутобиқати барасмиятдарории диссертатсия ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионин назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Дар умум, барасмиятдарории диссертатсия ба талаботҳое, ки дар «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ», ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июни соли 2021, №267 тасдиқ карда шудааст, мутобиқат мекунад.

8. Мундариҷаи диссертатсия ва ҷанбаҳои мусбати он.

Диссертатсияи тақризшаванда аз муқаддима, 5 боб, 13 зербоб, хулоса ва рӯйхати адабиёт иборат буда, муҳтавои он дар 385 саҳифа, 64 ҷадвал, 15 расм, 10 замима ва 404 номгӯи адабиётҳои истифодашуда оварда шудааст.

Дар муқаддима, мубрамияти мавзӯи таҳқиқоти диссертатсионӣ асоснок карда шуда, дараҷаи таҳқиқи он арзёбӣ гардида, объект ва мавзӯи (предмети) таҳқиқот, мақсад ва вазифаҳои он, асосҳои назариявӣ ва методологӣ, фарзияи қорӣ, навгониҳои илмӣ, нуқтаҳои ба Ҳимоя пешниҳодшаванда, аҳамияти назариявӣ ва амалии он муайян карда шудаанд.

Дар боби якум «Асосҳои назариявии ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ» асосҳои илмӣ, моҳият ва хусусиятҳои эмпирикии ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ва хулосаҳои таҷрибаи ватанӣ ва кишварҳои хориҷӣ дар бораи ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ва

имкониятҳои истифодабарии он дар шароити Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон дода шудаанд (саҳ 23-54).

Муаллиф дар ин боб таҳаввулоти назарияи ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилро хулосабарорӣ намудааст, ки «шакли кластери ташкили такрористеҳсолии ҷамъиятӣ, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мушоҳида мешавад, натиҷаи ҷорӣ намудани инфрасохтори воситаҳои нақлиёти автомобилӣ ва ҳолати возеҳи ташкили системавии инноватсия, ҷӣ аз ҷониби баҳши хусусӣ ва ҷӣ аз ҷониби мақомоти давлатӣ тавассути рушди инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба шумор меравад» (саҳ.25).

Дар ин ҷо дуруст қайд гардидааст, ки «омили ба назар намоёни трансформатсияи сохтори парки воситаҳои нақлиёти автомобилӣ афзоиши автомобилкунонии аҳоли аст. Теъдоди автомобилҳои истифодаи инфиродӣ – автомобилҳои шахсӣ дар байни аҳоли бо суръати баланд зиёд гардидааст. Ин омил ба кори инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ таъсир расонида, бо муайян кардани шиддатнокӣ ва параметрҳои суръатноки анбӯҳи воситаҳои нақлиёт дар роҳҳо, яъне намуди категорияи қитъаи муайяни роҳҳои автомобилгард, анбӯҳи воситаҳои нақлиёти автомобилро дар роҳҳо созмон дод» (саҳ.27).

Муаллиф муқаррар намудааст, ки «дар байни рушди инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ва афзоиши шумораи корхонаҳои муштарак дар Ҷумҳурии Тоҷикистон робитаи муайян мушоҳида мешавад», ки дарк аз нақши инфрасохтори нақлиётӣ дар рушди иқтисодии берунаи кишвар медиҳад.

Дар ҷамъбасти параграфи 1.1. хулоса намудааст, ки «бо назардошти нақши муҳими инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар рушди иҷтимоӣ-иқтисодии минтақаҳои ҷумҳурӣ ва рушди нокифояи назариявӣ ва методологии нақшаи он ҳамчун соҳаи истеҳсолот барои таъмини истеъмолкунандагон бо фазои ҳаракат зарурати назариявӣ амалии дуруст шарҳ додани моҳияти иҷтимоӣ-иқтисодии инфрасохтори нақлиётӣ ҳамчун истеҳсолкунандаи маҳсулоти хос пеш меояд» (саҳ.33).

Вобаста ба ин масъалаи назариявӣ таҷрибаи амалии кишварҳои хориҷӣ мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор гирифтааст (саҳ.32-54). Муқаррар кард шудааст, ки инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар кишварҳои хориҷӣ «ҳамчун қисми ҷудонашавандаи инфрасохтори бозор амал карда, тамоми системаи нақлиётӣ кишварро дарбар мегирад» (саҳ.50).

Дар боби дуюм «Методология ва методикаи баҳодихии ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ» равишҳои методологии ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ муайян ва омилҳои ба рушди фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ таъсиркунанда таҳлил гардида, баҳои сатҳи рушди ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дода шудааст (саҳ. 55-99).

Дар натиҷаи таҳлили равиши функционалӣ муаллиф қайд мекунад, ки «...он дар таърифи мафҳуми «инфрасохтори нақлиёт» нуқтаи муҳиме мебошад, қайд мекунем, ки аз масъалаҳои муайянкунии функционалии инфрасохтори

наклиёт таърифҳои нокифоя асоснокшуда вазифаҳои инфрасохтори наклиёт мавҷуданд» (саҳ.55), аз ин хотир муаллиф, вазифаҳои аудсорсингӣ ва хизматрасонии пулакиро аз инфрасохтор берун мегузорад, ки аз ҷиҳати методологӣ навгонии дуруст мебошад.

Аз ин ҷо, муаллиф ба хулоса меояд, ки «инфрасохтори наклиётӣ ҳамчун системаи «устувор» ё дурушт ба ҳисоб меравад, ки фазои ҳаракати воситаҳои наклиётро ифода карда, хизматрасонии ҷамъкунӣ (фирист)-и анбӯҳи воситаҳои наклиётро пешкаш ва ҳаракати бароҳату бехатари онҳоро дар фазо ва вақт таъмин менамояд» (саҳ.57).

Муаллиф дар ин ҷо дуруст қайд мекунад, ки «бо назардошти омили вақт ва дар заминаи он сохтани системаи ҷенкунии кори таркиби ҳаракаткунандаи наклиёт ва хизматрасонии воқеии инфрасохтори наклиёт хеле муҳим буда, дар назария ва амалия то ҳол чунин масъала комилан ҳалношуда боқӣ мондааст» (саҳ.64). Қайд шудааст, ки хароҷоти боркашонӣ аз хароҷоти нигоҳдорӣ, ташкил ва идоракунии кори таркиби ҳаракаткунанда ва хароҷоти истифодабарии фазои ҳаракат вобаста мебошад. Аз ин хотир, дар ин ҷо амсилаи фаъолияти ғоидаовар оид ба истеҳсоли хизматрасониҳои инфрасохтори наклиёти автомобилӣ бо суперпозитсияи қачхатаҳои тақсимои даромад ва хароҷоти амалисозӣ ва рушди инфрасохтори наклиёт мувофиқи намуди функсияи интегралӣ муайян карда шудааст (саҳ.62-65).

Таҳқиқоти муаллиф нишон медиҳад, ки бо коҳиши маблағгузориҳои инфрасохтори комплекси наклиётӣ нишондиҳандаи истеъмоли ниҳой, ки ММД-ро муайян мекунад, якбора коҳиш меёбанд, зеро набудани хизматрасонии наклиётӣ ба фаъолияти соҳаҳои асосии иқтисодиёт таъсир мерасонанд. Аз ин рӯ, барои рушди устувори иқтисодии кишвар суръати такмили маҳсулоти инфрасохтори комплекси наклиётӣ баҳо додан лозим аст, зеро қафомонии онҳо ба динамикаи ММД таъсири манфӣ мерасонад (саҳ.70)

Дар ин ҷо собит карда шудааст, ки «нобаробарии ҳудудӣ» дар рушди инфрасохтори наклиёт муносибати дифференсиалӣ ба рушди шабакаи таъғоҳиро талаб менамояд. Барои Ҷумҳурии Тоҷикистон азнавсозӣ ва рушди комплекси шабакаи наклиёт, аз ҷумла, хати долонҳои асосии наклиётии байналмилалӣ, баланд бардоштани қобилияти гузарониши шабакаи роҳҳои автомобилгард ва рафъи «макони танг» дар наздикшавӣ ба шаҳрҳои калон мебошанд» (саҳ.73).

Гуфта шудааст, ки «омилҳои дараҷаи олие, ки ба ташаккул ва рушди инфрасохтори наклиёти автомобилӣ таъсир мерасонанд, параметрҳои рушди иқтисодӣ, иҷтимоӣ, экологӣ ва фарҳангии минтақа мебошанд» (саҳ.82).

Дар ин боб норасоии сохтори идораи соҳа таҳлил ёфта, нақшаҳои нави идоракунии рушди инфрасохтори наклиёти автомобилӣ пешниҳод карда шудаанд, ки дар ин асос ташкили институти «Холдинги давлатии инфрасохтори наклиёт» пешниҳод карда шудааст (саҳ.83-85).

Зикр гардидааст, ки холдинги инфрасохтори наклиёт ҳамчун маҳсули нақшаи наклиёту иртиботот унсурҳои нав – «майдони инфрасохториро таҳия

менамояд ва дорои хадамот, шуъбаҳои таъмин ва ҳамоҳангсозии ин чӯзъ хоҳад буд» (саҳ.87).

Дар ин боб муаллиф хулоса мекунад, ки «таҷрибаи назариявӣ ва амалии андӯхтаи истифодаи ташкилоти холдингӣ ва идоракунии комплексҳоро метавон дар соҳаи идоракунии давлатии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон бомуваффақият татбиқ намуд, ки асоснокии он дар қисматҳои дахлдори таҳқиқоти диссертатсионии мазкур оварда мешаванд» (саҳ.99).

Дар боби сеюм «Вазъи муосири ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар Тоҷикистон» таҳлили вазъи бозор ва ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ гузаронида, омилҳои ба рушди фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ таъсиркунанда ва баҳодихии сатҳи рушди ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ гузаронида шудаанд (саҳ.100 - 165).

Таҳлили дар ин боб гузаронидашудаи назарияҳои классикӣ ва муосири бозорҳои саноатӣ ва минтақавӣ ба муаллиф имконият додааст, ки чор варианти концепсияи коркарди механизми фаъолияти бозори маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ: концепсияи классикии бозор; концепсияи маркетингӣ; концепсияи институтсионалӣ; концепсияи эволюсионии бозори маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ пешниҳод карда шаванд (саҳ.100-101). Хусусиятҳои фарқкунандаи маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ муайян карда шуда, (саҳ.101), системаи нишондиҳандаҳои баҳодихии ташкили истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ асоснок карда шудаанд, ки сифат ва самаранокии истеҳсоли маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣро ифода мекунанд (саҳ.103-104).

Дар параграфи 3.2 ин боб омилҳои таъсиркунанда ба рушди фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ таҳқиқ карда, муаллиф методикаи муайян намудани кушодагӣ ва қобилияти мошингузаронии инфрасохтори минтақаҳои кишвар дар заминаи истифодаи усулҳои эконометрикӣ пешниҳод карда шудаанд ва тавассути онҳо ҳисобҳои зарурӣ анҷом дода шуданд (ҷадвали 3.12). Хусусияти истеҳсолоти маҳсулоти инфрасохтори нақлиёти минтақаҳои кишвар дар асоси усули диаграммаи Парето таҳлил карда, минтақаҳои сарбаста, нимкушода ва кушодаи кишвар муайян карда шудаанд (саҳ.123-124).

Дар ин боб ғуфта мешавад, ки нигоҳдорӣ ва рушди шабакаи мавҷудаи роҳҳои автомобилгард, беҳбудии вазъи онҳо, мутобиқ гардонидани онҳо ба талаботи стандартҳои техникаи байналмилалӣ ва табдил додани Тоҷикистон ба кишвари транзитӣ аз омилҳо ва авлавиятҳои муҳими рушди инфрасохтори нақлиёти автомобилӣи кишвар доништа мешаванд (саҳ.139).

Собит карда шудааст, ки ташкили шабакаи роҳҳои муосири автомобилгард дар Помири Шарқӣ аз минтақаи ноҳияи Лахш ба самти ноҳияи Мурғоб ва баромад ба Ҷумҳурии Халкии Хитой яке аз самтҳои ояндадори

рушди шабакавии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дониста мешаванд (саҳ.141).

Натиҷаи таҳлили эконометрикӣ нишон додааст, ки вобастагии дарозии шабакаи нақлиётӣ дар доираи минтақаҳои кишвар аз шумораи аҳолии масоҳати худуди ноҳия боварибахш буда, коэффитсиенти коррелятсияи ба даст омада, дар ҳамаи минтақаҳои кишвар (ба ғайр аз Бохтар ва ВМКБ) тибқи меъёри Студент мувофиқ арзёбӣ карда мешавад (ҷадвали 3.24 ва саҳ.161-163).

Дар боби чорум «Самтҳои инноватсионии рушди ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар Тоҷикистон» самтҳои ислоҳоти институтсионалӣ - сохтории системаи идоракунии фаъолиятҳои истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ муайян ва истифодаи шарикии давлат бо бахши хусусӣ дар инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ такмил дода шуда, татбиқи усули бенчмаркинг дар фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон асоснок карда шудаанд (саҳ.166-237).

Дар параграфи 4.1. асосҳои гузаронидани ислоҳоти институтсионалӣ-сохтории системаи идоракунии ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ мавриди баррасӣ ва таҳлили амиқ қарор дода шудаанд (с.166), ҳолати системаҳо ва равандҳои асосии нигоҳдории роҳҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҷадвали 4.1), тадбирҳо оид ба ҷалби бахши хусусӣ ба корҳои инфрасохтори нақлиёти автомобилӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҷадвали 4.2), марҳилаҳои амалисозии фаъолияти холдинги давлатии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон асоснок карда шуда, вазифаҳои функционалии Холдинг аз ҷониби муаллиф таҳия карда шудаанд (расмҳои 4.1, 4.2 ва 4.3), ки дар заминаи шарикии давлат бо бахши хусусӣ, дар шакли консессионӣ (ҷадвали 4.3) фаъолият мекунанд (саҳ.177-179).

Дар параграфи 4.2 самтҳои такмилдиҳии ташкили шарикии давлат бо бахши хусусӣ дар фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ асоснок карда шуда, хусусияти оммавӣ, баробар, мутақобила судманд доштани он дар ин ҷо собит карда шудааст (с.190-214).

Дар ин боб стратегияи ҷалби бахши хусусӣ ба хизматрасонии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар доираи шарикии давлат бо бахши хусусӣ пешниҳод карда шудаанд (ҷадвали 4.7, саҳ 212-213). Дар ин ҷо истифодаи бенчмаркинг дар фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ, дар заминаи омӯзиши таҷрибаи кишварҳои хориҷӣ дар фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ асоснок карда шудааст (саҳ.203) ва тавсифи муқоисавии воситаҳои менечменти стратегӣ дар қиёс бо бенчмаркинг муайян карда шудаанд (ҷадвали 4.8, саҳ.219). Ҳамзамон, намуди корҳое, ки ҳангоми банақшагирии нигоҳдории роҳҳои автомобилгарди истифодаи умуми Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро карда мешаванд, асоснок карда шудаанд (ҷадвали 4.9, саҳ.222). Меъёри маблағҳои зарурии камтарин (ҷадвали 4.10) ва зиёдтарини (ҷадвали 4.13) нигоҳдорӣ ва таъмири ҷорӣи вобаста ба минтақаҳо ва маблағҳои зарурӣ барои нигоҳдории даврии роҳҳои Ҷумҳурии

Тоҷикистон (ҷадвали 4.15) асоснок карда, барои қорбарӣ дар бенчмаркинг тавсия карда шудаанд (саҳ.233-237).

Дар боби панҷум «Роҳҳои ташкили самараноки фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ Тоҷикистон» нақши параметрҳои шабакаи асосии роҳҳо дар баландбардории сифати ташкили фаъолияти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ, самтҳои рушди иқтисодии транзитӣ ва ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ва тақмили сохтори идоракунии ташкили ин фаъолият асоснок карда шудаанд (саҳ.238-293).

Дар ин ҷо таҳлили васеи андозҳои вобаста ба нақлиёт, ки андозаи амалиашон аз ҳолати фаъолияти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ вобастагӣ доранд ва сарчашмаи асосии маблағгузори давлатӣ ба инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ метавонанд бошанд, дар диссертатсия мавриди баррасии амиқ қарор дода шуданд, ки аз инҳо иборатанд: андоз аз қисмҳои эҳтиётӣ ва лавозимот, андози сӯзишворӣ, андози воридот, андоз аз арзиши иловашуда, андоз аз фуруши чакана на танҳо аз истифодабарандагони роҳ, балки аз ҳамаи истеъмолкунандагон пардохт мешаванд, ки аз нуқтаи назари илмӣ мавриди баррасӣ қарор дода шудаанд (саҳ.238-258).

Хусусияти таъсири инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ба рушди минтақаҳои кишвар муайян карда шудаанд (ҷадвали 5.2, саҳ.246). Ҳамбастагӣ ва вобастагии байниҳамдигарии дарозии шабакаи роҳҳои автомобилгард ва омилҳои рушди иҷтимоӣ-иқтисодии кишвар дар асоси таҳлили эконометрикӣ муайян карда шудаанд (ҷадвали 5.3, саҳ.249).

Дар ин ҷо тартиби муайян намудани нишондиҳандаҳои муҳим ва омилҳои баҳодихии таъсири инфрасохтори нақлиёт ва блоки схемаи методикаи баҳодихии таъсири инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ ба рушди минтақаҳо таҳия ва пешниҳод карда шудаанд (расмҳои 5.1 ва 5.2, саҳ 254 -256).

Дар параграфи 5.2 афзалияти рушди иқтисодии транзитӣ дар ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ вобаста ба потенциали рушди савдои берунаи кишвар муайян карда шудаанд. Муаллиф муқаррар намудааст, ки рушди мутавозини инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ шартӣ зарурии тақмили минбаъдаи инфрасохтори бозор бо назардошти амсилаҳои бозори нақлиётӣ ва иқтисодии ҷумҳурӣ мебошад (саҳ.259).

Вобаста ба тағйиротҳо дар гардиши бори кишвар ҳангоми сохтани хатсайри гуногуни интиқоли бору мусофирон дар самтҳои байналмилалӣ дар диссертатсия шаш стратегияи гардиши байналмилалии молу маҳсулот аз рӯи мусофиркашонӣ пешниҳод карда шудааст (саҳ.261-262).

Дар диссертатсия матритсаи қарорҳои идоракунии вобаста ба арзиши аслии боркашонӣ дар инфрасохтори долонҳои нақлиёти автомобилӣ таҳия ва пешниҳод карда шудаанд (ҷадвали 5.5, 5.6, саҳ. 264- 266). Ҳамчунин, матритсаи идоракунии стратегияи инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар заминаи системаи нишондиҳандаҳои тавозуннок таҳия ва барои истифода пешниҳод карда шудааст (ҷадвали 5.7, саҳ.270-271).

Дар охир типологияи минтақаҳо вобаста ба таносуби сатҳи рушди иҷтимоию иқтисодӣ ва сатҳи истифодабарии инфрасохтори нақлиёти автомобилии Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиб дода шуданд (ҷадвали 5.8, саҳ. 272), самтҳои тақмили сохтори идоракунии ташкили фаъолияти инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ муайян карда шудаанд (саҳ.277), таассуротҳои истеҳсоли ва рақобатӣ, таассуротҳои инноватсионӣ ва соҳибкорӣ ва нақши онҳо дар рушди инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ мавриди таҳқиқи илмӣ қарор дода шудаанд (ҷадвалҳои 5.10 саҳ 279).

Ба ақидаи мо таҳқиқоти муаллиф дар асоси истифодаи усулҳои илмӣ-методии бозғамод, намудҳои таҳлил ва амсиласозӣ гузаронида шудаанд, ки натиҷаҳои ба даст овардаи муаллиф ба раванди ташкил ва идораи фаъолиятҳои истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ созгор мебошанд.

Автореферат ва мақолаҳои ҷопнамудаи муаллиф мӯҳтавои асосии диссертатсияро пурра дарбар гирифтаанд.

9. Эроду тавсияҳо ба диссертатсия

Дар диссертатсияи тақризшаванда дастовардҳои назарраси назариявӣ, методологӣ ва амалии ба дастовардаи унвонҷӯ хеле зиёд буда, барои дифои рисолаи докторӣ кофӣ мебошанд. Ҳамзамон, дар қисми диссертатсионӣ баъзе камбудии зерин ба назар мерасанд:

1. Дар ҷадвали гурӯҳбандии системаҳои нақлиётӣ худудӣ, ки дар доираи минтақаҳои кишвар гузаронида шудааст, хуб мешуд агар ҳамин гуна гурӯҳбандӣ дар доираи ҳар як минтақаи кишвар анҷом меёфт. Чунки ин имкон медиҳад, ки сохтори ташкили минтақавии ҷойгиршавиҳои аҳоли ва фаъолиятҳои хоҷагидорӣ ноҳияҳои алоҳида амиқтар таҳлил карда шаванд.

2. Дар диссертатсия пешниҳод карда шудааст, ки «дар қатори амсилаҳои консессия дар мавриди амалӣ сохтани шарикӣ давлатию хусусӣ бо истифодаи шартномаи давраи иқтисодиёти бозорӣ тавсия шудааст, ки он истифодаи объектҳои инфрасохторро ба пардохти маблағ дар назар мегирад», барои вазъи имрӯзаи кишвар созгор мебошад, вале дар диссертатсия ба ин масъала диққати зарурӣ дода нашудааст.

3. Дар ҷадвали 5.10 (саҳ.279) тавсифи муқоисавии вобастагӣҳои менечменти стратегӣ оварда шудаанд, вале дар ин ҷо мавқеи бенчмаркинг ва механизми алоқамандии он бо баҳодихӣ ва муқоиса равшан карда нашудааст.

4. Дар ҷадвали 3.25 суръати ҳисобӣ аз рӯи категорияи роҳҳо дар маҳалли ноҳамвор ва кӯҳӣ оварда шудаанд (саҳ.165), вале истифодаи онҳо дар бенчмаркинг инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ, дар мавриди ҳисоб кардани хароҷоти истифодабарии воситаҳои нақлиёт дар ташкили истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ муайян карда нашудаанд.

5. Дар саҳ.166-и диссертатсия сухан дар бораи 60 Муассисаи давлатии ниғадорӣ роҳҳои автомобилгард меравад, вале ҷойи онҳо дар сохтори Холдинги давлатии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣ дар диссертатсияи таҳияшуда маълум нестанд.

Вале эродҳои гирифташуда ҳаргиз сатҳи баланди илмию назариявӣ, методологӣ ва амалии рисолаи тақризшавандаро қисман намегардонанд ва

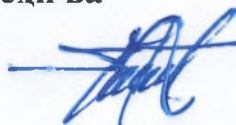
бештари онҳо хислати тавсиявӣ доранд. Аз ин рӯ, диссертатсияи Бобозода Комил Олимҷон дар мавзӯи «Ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон (назария, методология, амалия)» таҳқиқоти мукаммали дар сатҳи баланди назариявӣю методологӣ ва амалӣ анҷомёфта буда, мазмуну мундариҷа, хулосаю пешниҳодот ва навгониҳои илмӣ он ба талаботи «Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвонҳои илмӣ», ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июни соли 2021, таҳти рақами №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад.

10. Хулосаи ҷамъбасти онд ба диссертатсия

Диссертатсияи Бобозода Комил Олимҷон дар мавзӯи «Ташкили фаъолияти истеҳсолии инфрасохтори нақлиёти автомобилӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон (назария, методология, амалия)» барои дарёфти дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси 08.00.06.04 –Ташкил ва идоракунии корхонаҳо, низомҳо ва комплексҳо қори илмию таҳассуси баитмомрасида буда, ба талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ ва муаллифи он сазовори дараҷаи илмӣ доктори илмҳои иқтисодӣ аз рӯйи ихтисоси пешниҳодшуда мебошад.

Муқарризи расмӣ:

**доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор,
ректори Донишгоҳи байналмилалӣи сайёҳӣ ва
соҳибқорӣи Тоҷикистон**

Асрорзода У.С.

Имзои Асрорзода У.С.-ро тасдиқ мекунам:

**Сардори раёсати кадрҳо ва корҳои махсуси
Донишгоҳи байналмилалӣи сайёҳӣ ва
соҳибқорӣи Тоҷикистон**

Ҷӯраев Ш.Н.

Суроға: Ҷумҳурии Тоҷикистон,
734055, шаҳри Душанбе, х. Борбад, 48/5
Тел.: (+992 37) 234-88-02(124)
Email: dsx_ips@mail.ru